

УДК 343.131

*Скарбарчук О. Г.**викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ ім. І. Малиновського НУ «Острозька академія»*

МЕЖІ ДОКАЗУВАННЯ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ НА ОСНОВІ АЛГОРИТМІЧНОГО ПІДХОДУ

Постановка проблеми. Як відомо, поняття є первинним структурним елементом будь-якої системи наукових знань. Поняття характеризує явища, пізнання сутності та взаємодії яких є метою наукової діяльності дослідника. В юридичній науці існує дві групи понять – закріплені у нормативно-правових актах і такі які існують виключно у вигляді теоретичної конструкції. Класичним прикладом таких понять є «предмет доказування» та «межі доказування», які настільки пов'язані між собою, що окремі науковці вважають недоцільним їх дослідження у відриві між собою [1, с. 44 ; 2, с. 63].

На відміну від предмету доказування, який об'єктивно може бути виражений певним переліком фактичних обставин, що підлягають встановленню у кримінальному процесі, об'єктивне вираження меж доказування є не настільки очевидним, про породжує істотне різноманіття наукових підходів до їх визначення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Так, перші дослідження базувалися на ототожненні меж доказування з предметом доказування.

© Скарбарчук О. Г., 2019

© Національний університет «Острозька академія», 2019

-
- Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

Вказана позиція була відображена в працях М.С. Строговича, Г.М. Миньковського, Р.Д. Рахунова [3, с. 361 ; 4, с. 28 ; 5, с. 24-26]. Таке ототожнення не позбавлене певного підґрунтя, оскільки предмет доказування обмежує доказування певним колом обставин, які підлягають встановленню в окремому кримінальному провадженні, як слушно зазначають Ю. М. Грошевий та С.М. Стахівський, воно певний час стримувало більш глибоку наукову розробку поняття «межі доказування» [6, с. 37].

Подальші дослідження сконцентрувалися в наступних напрямках:

а) межі доказування як обсяг окремих об'єктів

- певне коло джерел доказів та отримані з них фактичні дані, які підлягають дослідженню та оцінюванню в кожній кримінальній справі для встановлення предмета доказування [7, с. 47]

- обсяг доказів та їхніх джерел, обов'язкових для визнання наявності або відсутності цих фактів, та достатність обґрунтування висновків у справі [2, с. 70]

- обсяг доказів та необхідних для їх отримання слідчих та судових дій, які забезпечують повне, всебічне та об'єктивне встановлення всіх компонентів предмета доказування у кожній конкретній кримінальній справі [8, с. 93-94]

- такий обсяг доказового матеріалу (доказів і їх джерел), який забезпечує надійне, достовірне встановлення всіх обставин справи, які входять до предмета доказування, правильне вирішення справи і прийняття заходів по запобіганню злочинам [9, с. 106]

- такий обсяг доказів, який забезпечує надійне, достовірне встановлення усіх обставин, що належать до предмета доказування та необхідні для правильного вирішення справи [10, с. 197];

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

- такий обсяг доказів, який є достатнім для встановлення всіх обставин, належних до предмета доказування та правильного вирішення справи [11, с. 80];

- сукупний обсяг доказової інформації, необхідний і достатній для достовірного встановлення обставин, що входять до предмету доказування, після досягнення якого подальша доказова діяльність втрачає свою доцільність [12, с. 204]

- кількість джерел доказів, необхідна для обґрунтування процесуального рішення [13, с. 116].

б) межі доказування як сукупність окремих об'єктів:

- необхідна і достатня сукупність доказів, яка, будучи зібраною у справі, забезпечує правильне її вирішення [14, с. 187];

- необхідна і достатня сукупність доказів, зібрання яких забезпечить з'ясування всіх обставин предмета доказування [15, с. 68]

- сукупність доказів, яка необхідна і достатня для встановлення всіх обставин, які входять до предмета доказування [16, с. 136];

- кількість обставин і доказів, яка необхідна і достатня для з'ясування всіх юридичних властивостей об'єкта, які становлять предмет пізнання за кримінальною справою [17, с. 102]

- така сукупність доказів та їх процесуальних джерел, зібрання і дослідження яких забезпечить повне і якісне встановлення усіх обставин предмета доказування та прийняття обґрунтованого рішення у кримінальній справі [18, с. 37];

- необхідна і достатня сукупність доказів, зібраних по справі, які забезпечують правильне її вирішення [19, с. 115];

- така сукупність доказів та їх джерел, зібрання і дослідження яких забезпечить повне та якісне встановлення усіх обставин предмета

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

доказування та прийняття обґрунтованого рішення у кримінальній справі [6, с. 42],

в) межі доказування як сукупність дій

- межі, в яких здійснюється збирання, перевірка та оцінювання доказів на різних стадіях процесу [20, с. 15];

- дії, необхідні для встановлення доказів, за допомогою яких доводять предмет доказування [21, с. 168];

- межі, в яких повинен досліджуватися предмет доказування в цілому (і кожний окремий його елемент) на основі належної до нього доказової інформації [22, с. 74];

- межі обвинувальної тези, доказів та суджень, які показують необхідний зв'язок між доказом та обвинувальною тезою [23, с. 16];

- межі пізнавальної діяльності слідчого та суду, які визначаються моментом, коли мета доказування виявляється досягнутою, тобто коли з необхідним ступенем надійності (ймовірно або достовірно) встановлені обставини, які підлягають встановленню [24, с. 30];

- межі, в яких повинен досліджуватися предмет доказування загалом (і кожний окремий його елемент) на основі належної до нього доказової інформації [25, с. 70];

- межі, в яких необхідно досліджувати предмет доказування в цілому (і кожний окремий його елемент), на підставі належної до нього доказової інформації [26, с. 207];

- межі дослідження обставин, що підлягають доказуванню, ступінь їх обґрунтованості, дослідження всіх внутрішніх сторін і зв'язків [27, с. 65].

г) як ступінь (стан):

- границі дослідження фактів, які слугують доказами [28, с. 23];

- необхідна глибина дослідження обставин справи [29, с. 37]

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

- ступінь доведеності шуканих фактів, дослідження всіх внутрішніх сторін і зв'язків [30, с. 104];
- стани ймовірного або достовірного знання, яке досягається в процесі кримінально-процесуального пізнання [31, с. 5];
- ступінь достатності й достовірності системи доказів, яка дає змогу зробити однозначний та неспростовний висновок як по кожному з елементів предмета доказування, так і у справі загалом [32, с. 53]
- достатність доказів, доведеність необхідних для встановлення істини обставин [33, с. 23]

Останні тенденції дослідження меж доказування передбачають застосування понятійного апарату притаманного математичним наукам. Так, Л. М. Карнеєва, пропонуючи розглядати предмет доказування, як межі дослідження обставин справи по горизонталі, а межі доказування, які визначають глибину їх дослідження, умовно визначати як межі по вертикалі, фактично застосовує прямокутну (декартову) систему координат [34, с. 15], І.О. Пелих використовує геометричні дефініції, визначаючи предмет доказування, як пряму, що складається з безлічі точок, якими є різного роду обставини, що мають значення для справи. Однак провести пряму повністю не вбачається можливим, так само як і знайти всі докази, що підтверджують всі істотні обставини. Незважаючи на це, для успішної роботи вся пряма не потрібна: достатньо однієї лише її частини, яка має кордони - відрізка. Межі доказування є свого роду відрізком на прямій предмету доказування, оскільки вони позначають ту кількісну і якісну доказову базу, без якої, з одного боку, не можна достовірно встановити наявності або відсутності факту, а з іншого боку, вихід за межі якої тягне до надмірності матеріалів кримінальної справи і затягування процесуальних строків [12, с. 203].

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

Ідеї Л.М. Карнеєвої здобули подальшого розвитку у праці М.В. Деєва «Межі кримінально-процесуального доказування» в якій він пропонує «уявити собі співвідношення предмета доказування і меж доказування у вигляді системи координат, на одній осі якої знаходиться предмет доказування, на іншій - межі доказування. Чим далі просуватися по осі меж доказування, тим більш глибоко і детально будуть встановлюватися елементи предмета доказування, тим більше доказів буде зібрано у кримінальному провадженні і тим більшою буде їхня значущість» [1, с. 45]

Постановка завдання. Проблема меж доказування на сучасному етапі його дослідження не вичерпуються визначенням поняття, для вирішити практичних завдань кримінального процесу необхідно відійти від абстрактного та оціночного змісту поняття «меж доказування», а натомість зосередитися на кількісних характеристики, які дозволять стверджувати досягнення стану певної достовірності щодо обставин, які входять до предметом доказування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиваючи математичний підхід до меж доказування пропонуємо застосувати аналіз процесу на основі алгоритму дій суб'єкта доказування. При цьому необхідно проаналізувати складові процесу доказування, щоб мати можливість виділити його окремі функціональні складові.

1) доказування як процес, тобто сукупність ряду послідовних дій складається з окремих елементів та стадій. При цьому, під елементами слід розуміти дії суб'єктів доказування, розмежовані за своїм функціональним наповненням та цільовим призначенням. Під стадією слід розуміти сукупність елементів процесу доказування об'єднані в певні темпоральні межі і які відбуваються у певній чіткій послідовності.

В теорії кримінального процесу виділяють наступні елементи процесу доказування: виявлення доказів, збирання доказів, закріплення (фіксація)

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

доказів, дослідження доказів, перевірка доказів, оцінка доказів, використання доказів.

Для того щоб розподілити ці елементи по стадіям необхідно з'ясувати які об'єкти приймають участь у процесі доказування та проходять трансформацію в результаті такого процесу.

Початковим об'єктом процесу доказування виступає носій доказової інформації – особа, або об'єкт матеріального світу, який на переконання суб'єкта доказування володіє відомостями щодо обставин які підлягають встановленню в кримінальному процесі, або містить в собі такі відомості, або ж силу своїх фізичних властивостей може зафіксувати на собі результат впливу окремих процесів, або діяльності.

Внаслідок певних процесуальних процедур передбачених законодавством, такі відомості можуть бути зафіксовані у процесуальному джерелі доказу, яким, згідно ч.2 ст. 84 КПК України є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

І лише в результаті дослідження джерел доказів на предмет наявності в них фактичних даних, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню та їх оцінки з'являються докази.

Таким чином можна виділити три стадії процесу доказування: збирання доказів, оцінка доказів та використання доказів.

Суть збирання доказів по різному визначається науковцями. Одні визначають його як діяльність по виявленню, фіксації, вилученню і збереженню різних доказів [35, с. 61]. Інші трактують його як виявлення, збирання, фіксацію і дослідження доказів [32, с. 33; 34, с. 61; 36, с. 6]. Також, існує точка зору, яка полягає в тому, що пошук і виявлення доказів, а також їхнє закріплення (фіксація) складають самостійні стадії процесу

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

доказування [37, с. 43]. В процес збирання доказів також включають їх виявлення, збирання і закріплення [38, с. 86]. Збирання доказів розглядають як виявлення доказів, їх розгляд та процесуальне закріплення [39, с. 32]. Під збиранням доказів розуміють пошук, виявлення доказів і отримання інформації, яка в них міститься [40, с. 300], або як пошук сприйняття і закріплення доказової інформації [41, с. 18].

Власне, збирання доказів як стадія процесу доказування охоплює собою такі елементи як пошук носіїв доказової інформації, шляхом застосування негласних слідчо-розшукових дій, збирання доказової інформації та її фіксація слідчими діями, у передбаченій законом процесуальній формі.

Ця стадія виключає такий елемент як дослідження доказів. По-перше, чинне законодавство передбачає дослідження доказів виключно на стадії судового розгляду, а не досудового розслідування. По-друге, відсутнє єдине нормативне визначення поняття дослідження доказів судом. Так, для дослідження речових доказів передбачає їх огляд (ст. 357 КПК України), дослідження документів передбачає їх оголошення в судовому засіданні та ознайомлення сторонами з ними (358 КПК України), дослідження звуко- і відеозаписів передбачає їх відтворення та демонстрацію у судовому засіданні (359 КПК України). З вказаного вбачається що дослідження доказів під час досудового розслідування реалізується шляхом огляду та відтворення результатів такого огляду у відповідному протоколі.

Для визначення меж доказування на стадії збирання доказів варто сконцентруватися на двох моментах:

а) пошук носіїв доказової інформації, адже неможливість встановлення потенційних носіїв відомостей (інформації) про обставини які підлягають встановленню в кримінальному провадженні, виключає подальше доказування таких обставин.

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

б) фіксація доказової інформації у належній процесуальній формі, адже навіть за наявності встановленого носія доказової інформації зберігається гіпотетична неможливість фіксації доказової інформації (наприклад неможливість встановити причину смерті особи внаслідок гнилісних змін у тканинах трупа, неможливість зафіксувати відбитки папілярного візерунку на поверхні знаряддя злочину, тощо). За вказаних обставин утворюються певні обмеження щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Вищенаведені чинники характеризуються як об'єктивні, оскільки обмеження, щодо встановлення окремих обставин, зумовлені ними не залежать від волі суб'єкта доказування.

В подальшому процесуальні джерела доказів проходять стадію оцінки доказів, які містяться у них на предмет допустимості та належності, а сукупність доказів – на предмет достатності.

Саме на стадії прийняття рішення про достатність доказів виникають суб'єктивні чинники зумовлені обґрунтованим переконанням суб'єкта доказування в тому що обсяг доказів які підтверджують або спростовують існування певних обставин, які підлягають встановленню в межах певної версії, висунутої стороною обвинувачення або стороною захисту.

Алгоритм процесу доказування представлений на рисунку 1.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Визначення меж доказування як сукупності чинників об'єктивного або суб'єктивного характеру, які унеможливають або обмежують діяльність суб'єкта доказування та суду щодо збирання, перевірки, дослідження та оцінки доказів, дозволяє відійти від ототожнення меж доказування з достатністю доказів.

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

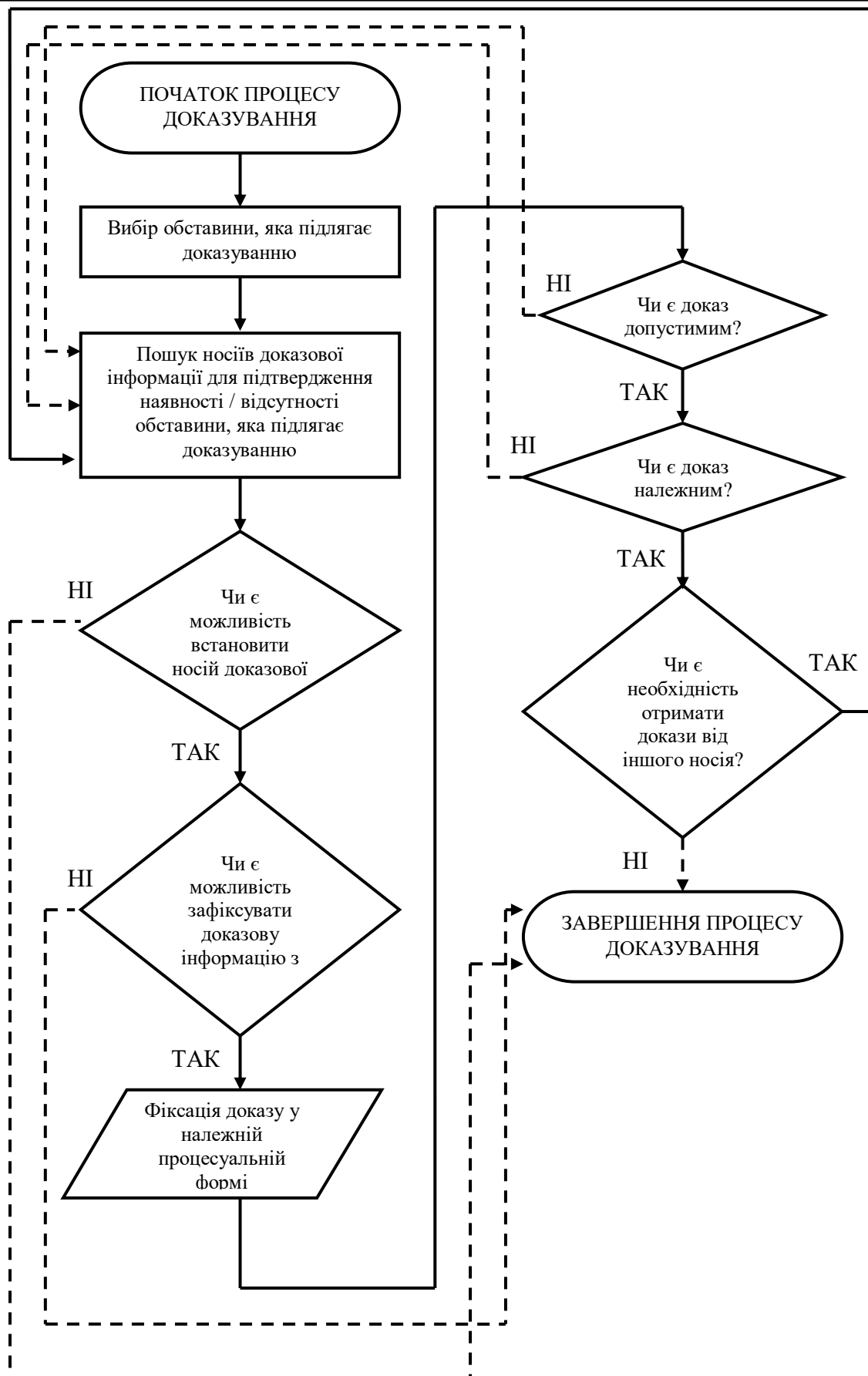

Рис. 1 Алгоритм процесу доказування

- Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

Список використаних джерел

1. Дєєв, М. В. Межі кримінально-процесуального доказування. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. №. 3 (49). С. 43-48.
2. Фаткулин, Ф. Н. Общие проблемы процессуального доказывания. Казань: Издательство Казанского университета, 1973. 176 с.
3. Строгович, М. С. Курс советского уголовного процесса. Т.1: М.: 1968. 459 с.
4. Миньковский, Г. М. Пределы доказывания в советском уголовном процессе. М.: Госюриздат, 1956. 115 с.
5. Рахунов, Р. Д. Свидетельские доказательства в советском уголовном процессе. М.: Госюриздат, 1955. 277 с.
6. Грошевий, Ю. М., Стахівський, С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі: Науково-практичний посібник. К.: КНТ: Фурса С. Я., 2006. 272 с.
7. Мосесян, Г. С. Об актуальных вопросах теории судебных доказательств в уголовном процессе. *Социалистическая законность*. 1964. №. 3.
8. Горский, Г. Ф., Кокорев, Л. Д., Элькинд, П. С. Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1978. 303 с.
9. Михеенко, М. М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. К.: Вища школа, 1984. 134 с.
10. Назаров, В. В., Омеляненко, Г. М. Кримінальний процес України: підручник. К.: Юридична думка, 2005. 547 с.
11. Рожнова, В. В. Кримінально-процесуальне право України. К.: Вид. Паливода А.В., 2006. 256 с.
12. Пелих, И. А. Понятие пределов доказывания. *Вестник Омского университета*. 2014. №. 3 (40). С. 202-204.
13. Зотов, Д. В. Пределы доказывания в уголовном судопроизводстве

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

- (исследование с позиций разумного формализма). *Журнал российского права*. 2016. Vol. 4, No. 2. С. 105-117.
14. Теория доказательств в советском уголовном процессе. За ред. Н. В. Жогин. М.: Юридическая литература, 1973. 736 с.
  15. Нор, В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів: Вища школа, 1978. 111 с.
  16. Советский уголовный процесс. За ред. Л. М. Карнеева, П. А. Лупинская, И. В. Тыричев. М., 1980. 568 с.
  17. Давлетов, А. А. Основы уголовно-процессуального познания. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1991. 152 с.
  18. Стахівський, С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. К.: Терно-граф, 2005. 272 с.
  19. Коваленко, Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 632 с.
  20. Каз, Ц. М. Субъекты доказывания в советском уголовном процессе: (Государственные органы). Саратов: Саратовский государственный университет, 1968. 68 с.
  21. Божьев, В. П., Викторов, Б. А., Гуткин, И. М., та ін. Советский уголовный процесс. Общая часть: Учебник. За ред. Б. А. Викторов, В. Е. Чугунов. М.: Изд-во ВШ МВД СССР, 1973. 253 с.
  22. Зеленецкий, В. С., Колтунов, Г. С. Пределы исследования предмета доказывания в советском уголовном процессе. *Проблемы социалистической законности*. 1982. No. 10. С. 69-74.
  23. Джатиев, В. С. О некоторых вопросах теории доказательств, обвинения и защиты. *Российская юстиция*. 1994. No. 8. С. 15-20.
  24. Шейфер, С. А. Доказательства и доказывание по уголовным делам: проблемы теории и правового регулирования. Тольятти: Волжский ун-т им. В. Н. Татищева, 1997. 92 с.

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

25. Зеленецкий, В. С. Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе: монография. Х.: Восточно-ретоноальный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2004. 108 с.
26. Зеленецкий, В. С., Глинская, Н. В. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины: монография. Х.: Страйд, 2006. 336 с.
27. Котюк, І. І. Теорія судового пізнання. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. 435 с.
28. Ульянова, Л. Т. Оценка доказательств судом первой инстанции. М.: Госюриздат, 1959. 168 с.
29. Танасевич, В. Г. Пределы и предмет доказывания по уголовному делу: Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства. М., 1962.
30. Карнеева, Л. М. Привлечение в качестве обвиняемого: метод. пособие. М.: Госюриздат, 1962. 94 с.
31. Костенко, Р. В. Достаточность доказательств в российском уголовном процессе. КубГАУ. 22 с.
32. Тертышник, В. М., Слинько, С. В. Теория доказательств: Учебное издание. Х.: Арсис, 1998. 256 с.
33. Белкин, А. Р. Теория доказывания: научно-методическое пособие. М.: Норма, 1999. 429 с.
34. Карнеева, Л. М. Доказательства и доказывание в уголовном процессе. Горький: МВД СССР. Горьковская высшая школа, 1977. 44 с.
35. Винберг, А. И. Криминалистика Раздел 1. Введение в науку. М.: Юридическая литература, 1962. 140 с.
36. Михайловская, И. Б. Настольная книга судьи по доказыванию в уголовном процессе. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. 192 с.

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.

37. Ларин, А. М. Работа следователя с доказательствами. М., 1966. 121 с.
38. Михеенко, М. М. Вопросы доказывания в стадии возбуждения уголовного дела, предания суду и исполнения приговора. *Научная информация по вопросам борьбы с преступностью. Вопросы уголовного процесса*. 1983. No. 75. С. 86-89.
39. Терзиев, Н. В. Лекции по криминалистике. М., 1952. 113 с.
40. Розанов, С. А. Расследование преступлений в сфере нетрадиционного наркобизнеса. М., 2005. 549 с.
41. Щербина, Л. І. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами в системі Служби безпеки України при розслідуванні кримінальних справ: Навч. посібник: К.: НА СБ України, 2005. 247 с.

▪ Межі доказування: визначення поняття на основі алгоритмічного підходу / О. Г. Скарбарчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2019. – № 2(20) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19sohoap.pdf>.